

Grote winst door kleinschalige maatregelen

Verbetering van de beekecologie in de Dommel

TEKST Mark Scheepens, Ineke Barten en Martin Bouwman, Waterschap De Dommel

FOTOGRAFIE Jelger Herder, Mark Scheepens en beeldbank Waterschap De Dommel

Beken en oeverlanden hebben zowel ecologische, landschappelijke en recreatieve functies. Vaak zijn kleinschalige maatregelen voldoende om deze functies te optimaliseren. Overleg tussen belanghebbende partijen vormt daarbij een sleutelfactor.

Kanovaart, Natura 2000, wandelroute, cultuurhistorie, hengelsportwater, waterafvoer voor de landbouw en een goede waterkwaliteit: het is slechts een greep van functies die de Dommel en de oeverlanden bij het dorp Borkel en Schaft vervult. Daarnaast dient deze beek ook te voldoen aan de normen van de Kaderrichtlijn Water. Waterschap De Dommel heeft als verantwoordelijk waterbeheerder alle belanghebbenden, waaronder de hengelsportvereniging Dommelvisrecht, Natuurmonumenten, Recron en de kanoverhuurders, betrokken bij de inrichting en het waterbeheer van dit water.

Klachten over vis

Met betrekking tot de visstand zijn er klachten over de aanwezige biomassa. Volgens sportvissers is die te laag en ook uit monitoring van het waterschap komt naar voren dat het aantal aangetroffen vissen relatief laag is. Wel worden er 13 verschillende soorten aangetroffen, met de kopvoorn en de riviergrondel als KRW-doelsoort. De lage visbiomassa kan te maken hebben met het karakter van de beek: de Dommel is een open weidebeek met weinig gevarieerde oevers. Door het ontbreken van bomen op de oevers zijn er weinig schuilplaatsen voor vis. Daarnaast

zijn er klachten van de vereniging Dommelvisrecht, een overkoepelend orgaan van twintig hengelsportverenigingen in de regio Eindhoven, over de intensieve kanovaart in de Dommel.

Green deal

Op basis van overleg met de belanghebbenden is een actieplan opgesteld om het waterbeheer en de diverse functies van het Dommeldal beter op elkaar af te stemmen. Dit in het kader van de 'Green deal'. Een Green deal is een initiatief van het ministerie van Economische zaken met als doel het versnellen van de overgang naar een duurzame economie. Met betrekking tot de Dommel zijn er concrete afspraken gemaakt om recreatie en natuurontwikkeling in de Dommel in evenwicht te brengen.

Een van de acties uit deze Green deal is om de invloed van kanovaart op de Dommel te verminderen via het nemen van zoneringsmaatregelen. Daarnaast wordt gestreefd naar een natuurlijker inrichting van de rivier en haar oevers.

Om dit te realiseren kwamen de volgende ideeën naar boven drijven:

- het sturen van kanoërs naar geschikte in- en uitstapplaatsen (aanlegplaatsen);
- het creëren van een buffer tussen de oeverlanden en de beek om het

geluid van kanoërs te dempen;

- bescherming van de oevers tegen vertrapping door vee;
- het creëren van meer variatie in waterdiepte en stroomsnelheid en het realiseren van schuilplaatsen voor vissen;
- het creëren van aanhechtingsplekken voor waterranonkels, één van de soorten die in de Natura 2000-plannen voor de Dommel benoemd zijn.

Actieplan

In 2013 zijn medewerkers van Waterschap De Dommel bij de Wiltshire Wildlife Trust en de Wild Trout Trust in Engeland op werkexcursie geweest. Daar werd veel kennis en ervaring opgedaan over de manier waarop daar kleinschalige maatregelen zijn gerealiseerd om de beekecologie te herstellen. Deze konden worden vertaald naar de praktijk van Waterschap De Dommel. Daarbij worden een aantal maatregelen voorgesteld.

Als eerste wordt genoemd het aanplanten van elzen op de oever van de Dommel. Verder zouden delen van de oever met draad afgezet moeten worden zodat er een buffer ontstaat tussen het N2000-gebied en de beek. Het zal bovendien voor meer variatie in het oever-

A) Voor de maatregelen was de Dommel een weide beek met weinig variatie. B) Oevers van beken zijn gevoelig voor de vertrapping door vee. C) In twee dagen tijd werden 2000 elzen aangeplant. D) Door kleinschalige maatregelen zoals het aanleggen van houtschobben, krijgt de beek zijn natuurlijke dynamiek weer terug.

profiel zorgen. Vooral het ontbreken van holle oevers als schuilplek voor vissen, wordt met de aanplant van bomen bevorderd.

De stroming van de Dommel lijkt redelijk in orde maar is eentonig door te weinig variatie in de dwarsprofielen. Het inbrengen van houtconstructies (houtschobben) wordt daarom geadviseerd. Er ontstaat daardoor meer variatie in de stroming en de waterdiepten. Door de stroomversnellingen worden ook de aanwezige grindbanken schoongespoeld, wat weer voor paaiplaatsen voor beekvissen zorgt.

Aan de slag

Eind december 2013 zijn de werk-

zaamheden door het Waterschap De Dommel, in samenspraak met Natuurmonumenten, uitgevoerd.

Allereerst zijn elzen aangeplant die bestaan uit 'autochtoon materiaal', al het bronmateriaal is uit de omgeving afkomstig. Door met een minigraver kleine gaten te graven zijn ongeveer 2000 bomen in twee dagen tijd aangeplant.

Voor de inbreng van de houtconstructies zijn vooraf een aantal voorwaarden bepaald:

- Zowel een kano als een maaiboot moet de constructies kunnen passeren. De maaiboot heeft een breedte van 4 meter. Een kano heeft voor een veilige doorgang een passagebreedte van ongeveer 5 meter nodig;

- de houtstructuren moeten zo aangelegd worden dat constructies geen - of in ieder geval zo min mogelijk - drijfvuil/maaisel opvangen;
- de locaties van de constructies moeten zodanig worden gekozen en ingericht dat de kans op overmatige stijging van waterstanden wordt voorkomen.

Het was voor de Dommel niet mogelijk om het protocol voor het inbrengen van hout toe te passen, dat binnen het project beekdalbreed hermeanderen van STOWA/Watermozaiek is opgesteld. Bij deze methode wordt hout over de volledige breedte van de beek ingebracht, dat zou de kanovaart belemmeren en bovendien zou het onderhoud ➤

aanzienlijk veel meer tijd en geld vergen.

Voor de Dommel is gebruik gemaakt van grote boomstobben, met nog een goed intact zijnde wortelkluit. Alle stobben zijn bevestigd in de bodem zodat de constructies niet kunnen afdrijven. Het hout is niet te dicht in elkaar gedrukt zodat het water nog door het hout kan stromen en vissen de constructies ook als schuilmogelijkheid kunnen gebruiken. Tussen twee houtconstructies is minimaal 30 meter afstand aangehouden. Doodhoutconstructies zijn voornamelijk in rechte delen van de beek gelegd en niet in de bochten. De constructies steken alleen bij een gemiddelde zomerwaterstand iets boven het wateroppervlak uit. Op deze manier zijn ze voor kanoërs goed herkenbaar. Bij een hogere waterstand zal het water van de Dommel over de stobben heen stromen waardoor ook drijfvuil er niet achter blijft haken.

Vervolg overige beken

Met de Dommel als voorbeeld wordt in 2014 per beek een beekdalontwikkelingsplan opgesteld. Hierin wordt gekeken welke maatregelen nodig zijn om zowel de KRW-doelen te bereiken en de recreatieve functies daarbij te laten aansluiten. Dit kan variëren van beek- en beekdalherstel tot kleinschalige maatregelen zoals het creëren van meer variatie in waterdiepte, stroming en structuren in de beek en op de beekoevers. De aanplant van bomen op oevers en inbreng van houtconstructies valt ook onder deze kleinschalige maatregelen. Ook wordt per beek bekeken of met behulp van aangepast maaibeheer beter aansluiting kan worden gevonden bij de ecologische doelstellingen van de beken binnen het beheersgebied van Waterschap De Dommel. **V**

De riviergrondel is een belangrijke doelsoort voor de Dommel.

Maatregelen en maaibeheer

Om een goede doorgang van water te behouden wordt de Dommel twee keer per jaar met een maaiboot gemaaid. Het maaisel drijft af naar vaste opvangpunten. Daar wordt het maaisel uit het water geschept en afgevoerd.

Het voordeel van deze methode van maaibeheer is dat vissen een grote ontsnappingskans hebben. De dieren worden namelijk hierdoor niet in één werkgang op de kant geschept, wat wel vaak het geval is met een maaikorf vanuit de oevers.

Bij iedere maaibeurt wordt ongeveer 20-40 % van de vegetatie ontzien. Daarnaast is het voordeel dat de oevers niet verstoord worden en zich natuurlijk kunnen ontwikkelen met onder andere houtachtige beplanting.

Bij het inbrengen van de houtconstructies is rekening gehouden met deze manier van maaien. Zo moet er voldoende doorgang in de beek worden gehouden voor het plegen van onderhoud met de maaiboot, alsook het garanderen van een goede doorgang voor het afdrijven van maaisel. Dit is ook de reden dat de houtconstructies zo veel mogelijk in rechte delen van de beek zijn aangebracht en niet over het gehele profiel van de beek.

De aanplant van de elzen op de oever creëren op termijn meer schaduw op het water, waardoor de plantengroei gelimiteerd wordt.

De hoop is dat hierdoor in de toekomst de Dommel extensiever kan worden gemaaid; een voorkeur gaat uit naar een keer per jaar maaien op korte termijn en op langere termijn zou de beek zelfs helemaal onderhoudsvrij moeten zijn.

Geraadpleegde literatuur

Ref1. Verdonschot, P.F.M., Besse, A.A., Brouwer, J.H.F.de, Eekhout, J.P.C. & Fraaije, R.(2012).

Beekdalbreed Hermeanderen: Bouwstenen voor de 'Leidraad voor innovatiefbeek- en beekdalherstel', STOWA rapport 2012-36. STOWA, Amersfoort, 2012.